

**VYBRANÉ ASPEKTY ŽIVOTA CIZINCŮ
V ČESKÉ REPUBLICE**

Robert Trbola a Miroslava Rákoczyová; eds.

VÚPS, v.v.i

2010

Tato publikace vznikla v rámci řešení výzkumného projektu „Migrující osoby v ČR – postavení na trhu práce a sociální integrace“ (číslo 2D06002), který finančně podpořilo Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky. Projekt je součástí Národního programu výzkumu II v programu „2D – Sociálně – ekonomický rozvoj české společnosti“.

OBSAH:

ANOTACE

ÚVOD

SEGMENTACE TRHU PRÁCE JAKO FAKTOR INTEGRACE CIZINCŮ NA TRHU PRÁCE

Hana Pořízková

SMLUVNÍ ZDRAVOTNÍ POJIŠTĚNÍ CIZINCŮ JAKO PŘÍKLAD NEADEKVÁTNOSTI BEZPEČNOSTNĚ-HUMANITÁRNÍHO DISKURZU O MIGRACI

Pavel Čížinský

NEJEN PENÍZE, ALE I ZAČLEŇOVÁNÍ A LOAJALITY MIGRANTŮ: NÁVRHY PRO DALŠÍ ZKOUMÁNÍ REMITENCÍ POSÍLANÝCH Z ČR

Blanka Tollarová

UPLATNĚNÍ A INTEGRACE MIGRANTŮ Z UKRAJINY NA ČESKÉM TRHU PRÁCE

Yana Leontiyeva

ŘÍZENÉ MIGRACE 90. LET A PROBLEMATIKA EFEKTŮ DLOUHODOBÉ INTEGRACE A VÝZKUMŮ TAKZVANÉ DRUHÉ GENERACE

Zdeněk Uherek

OD PÁSU KE STÁNKU – A ZPĚT? PROMĚNY EKONOMICKÝCH AKTIVIT VIETNAMCŮ V ČESKÉ REPUBLICE

Ondřej Hofírek, Michal Nekorjak

PODMÍNKY PROMĚN VIETNAMSKÝCH LOKÁLNÍCH KOMUNIT V ČESKÉ REPUBLICE PO ROCE 1990

Stanislav Brouček

TYPOLOGIE SOCIÁLNÍ INTEGRACE PŘÍSTĚHOVALCŮ ZE TŘETÍCH ZEMÍ V ČR

Miroslava Rákoczyová, Robert Trbola

POSUDOK

Zuzana Kusá; Sociologický ústav SAV

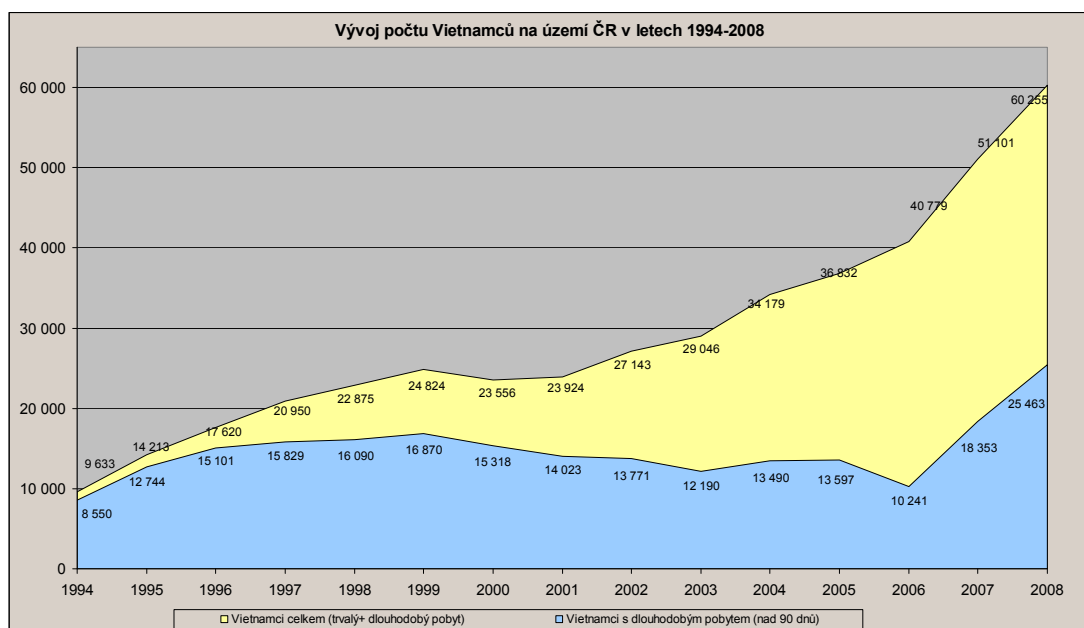
OD PÁSU KE STÁNKU – A ZPĚT? PROMĚNY EKONOMICKÝCH AKTIVIT VIETNAMCŮ V ČESKÉ REPUBLICE³⁵

Ondřej Hofírek
Michal Nekorjak

1. VIETNAMCI V ČESKÉ REPUBLICE

Po roce 1990 počet Vietnamců žijících na území Česka neustále roste a v současné době zde tvoří po Ukrajincích a Slovácích třetí nejpočetnější imigrantskou skupinu.

Graf 1: Vývoj počtu Vietnamců na území ČR v letech 1994-2007

Zdroj: ČSÚ

Z Grafu 1 je zřejmé, že postupné zvyšování počtu Vietnamců nabralo novou dynamiku zejména po roce 2000. V minulém roce (2009) podle údajů statistického úřadu žilo v Česku přibližně šedesát jedna tisíc přistěhovalců s vietnamským občanstvím, z toho 40 % tvořily ženy. Migrace z Vietnamu má několik specifických charakteristik, které stojí za povšimnutí:

³⁵ Stat' vznikla s podporou výzkumného záměru Migrující osoby v České republice – postavení na trhu práce a sociální integrace (NVP2MIGR 2D06002) a „Reprodukce a integrace společnosti“ (MSM002 1622408).

(1) Má svoji poměrně dlouhou historii, neboť Vietnamci sem přijíždějí ve větších počtech od šedesátých let minulého století.

(2) Česká společnost byla za dob socialismu *relativně* homogenní a s trvalým začleňováním cizinců se víceméně nepočítalo. Jako nový fenomén v souvislosti s vietnamskou migrací se po roce 1989 objevuje tendence k trvalému nebo trvalejšímu setrvání a na tuto novou realitu se pozvolna adaptuje nejen majorita, ale i samotní Vietnamci. Podle našich zjištění, řada našich respondentů s trvalým usazením v Česku zpočátku nepočítá. Tato životní změna se pro ně stává uvědomovanou realitou velmi pozvolna. Tomuto tvrzení zdánlivě odporuje počet trvalých pobytů ve srovnání s pobyty dlouhodobými.³⁶ Nadpoloviční většina Vietnamců (třicet šest tisíc, tedy zhruba 58 %) má status trvalého pobytu, což je největší podíl v této kategorii ve srovnání s ostatními početnými skupinami migrantů. S tímto trendem nejsou v souladu data o udělených českých občanstvích, neboť to každoročně obdrží pouze několik desítek Vietnamců.³⁷ Lze diskutovat, nakolik se na tomto stavu podepisuje nízká ochota státních institucí tento status udělit právě Vietnamcům. Ale podle našich poznatků i mezi samotnými občany Vietnamu je změna státní příslušnosti z řady důvodů citlivou záležitostí³⁸ a trvalý pobyt poměrně dobře vyhovuje jejich současným potřebám. Z dlouhodobé perspektivy, respektive z hlediska občanské integrace (Alexander 2006), je to však moment, který do budoucna vyvolává řadu otázek.

(3) Vietnamci, kteří do Česka přijíždějí, velmi často využívají rodinných sítí. To se odráží i ve struktuře uváděných účelů pobytu. V roce 2007 bylo sloučení rodiny důvodem pobytu na území Česka ve 39 % případů, což je ve srovnání s ostatními významnými skupinami cizinců nejvyšší podíl. Náklady spojené s příchodem do Česka jsou poměrně vysoké. Podle našich informátorů je zapotřebí utratit 5 - 10 tisíc amerických dolarů. V této sumě jsou zahrnuty pouze náklady na koupi letenky a vybavení dokumentů, které se běžně zajišťují na základě zprostředkovatelských sítí napojených na místní i české úřady. Z toho důvodu se často na přestěhování podílí rodina poskytující potřebné peníze. Dlouhodobé odloučení manželů na velkou prostorovou vzdálenost i širší příbuzenské vazby potom sehrávají podstatnou roli v tom, že migrační sítě Vietnamců mají právě do značné míry povahu sítí rodinných.

(4) Prostorová distribuce přistěhovalců z Vietnamu vykazuje oproti jiným imigrantským skupinám jeden specifický rys. Podobně jako jiní cizinci i Vietnamci pobývají převážně ve velkých městech ale navíc žijí i v pohraničních regionech, které sousedí s Německem a s Rakouskem, včetně sídel s malým počtem obyvatel.

(5) Vietnamci jsou imigrantskou skupinou, která má v Česku statisticky zdaleka největší podíl podnikatelů, z těch, kteří jsou ekonomicky aktivní, je 91 % registrováno na živnostenských

---

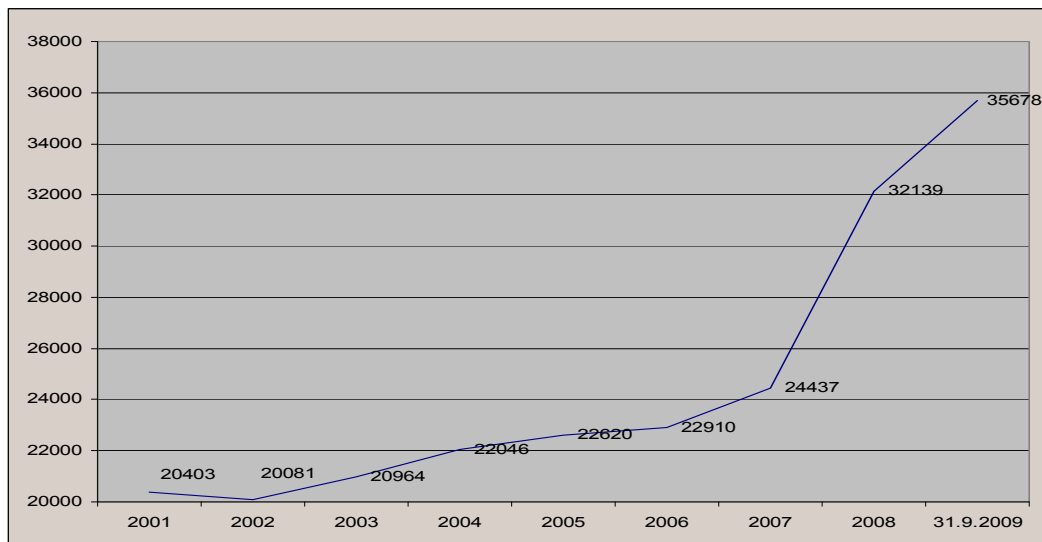
³⁶ Narozdíl od trvalých pobytů, je dlouhodobý pobyt udělován pouze na omezenou dobu, většinou v délce trvání dvou let s možností opakovaného prodloužení.

³⁷ V roce 2007 jich bylo celkem 40, což představuje pouhých dvě procenta ze všech udělených občanství. Novější data Český statistický úřad, bohužel, nezveřejňuje. To se týká i celé řady dalších údajů, které stát o cizincích systematicky shromažďuje.

³⁸ Například Vietnamci s českým občanstvím musí při cestě do Vietnamu žádat o vízum, zatímco status trvalého pobytu jim umožňuje cestovat mezi oběma zeměmi bez zbytečných administrativních procedur (podrobněji k tomuto tématu viz Hofírek, Nekorjak 2009).

úřadech. Na celkové pracovní síle imigrantů se podílejí 12 %, ale tvoří 40 % všech podnikajících cizinců.

Graf 2: Vývoj počtu Vietnamců s platným živnostenským oprávněním (2001-31.9.2009)

Zdroj: ČSÚ

Všechny tyto okolnosti souvisejí s a spoluutvářejí fenomén, který nazýváme **vietnamská imigrantská ekonomika**. Její základy byly položeny už během komunistického režimu a minulost má, jak ukážeme, určitý vliv na to, co se dělo po zlomovém roce 1989. Vysoký podíl trvalých pobytů není jen výrazem postupného usazování Vietnamců. Souvisí také s podnikatelskými strategiemi, které vyžadují určitou stabilitu a širší časovou perspektivu, než například strategie dočasné pracovní migrace, která je typická pro podstatnou část migrujících Ukrajinců (Nekorjak 2009, 2006). Zmíněná role rodinných sítí nesouvisí jenom s vycestováním do Česka a s následnou pomocí a vzájemnou podporou. Jsou i základem rodinných podniků či autonomních, ale vzájemně spolupracujících firem. Specifická prostorová distribuce Vietnamců pak odráží strukturu jejich imigrantské ekonomiky, která má v několika velkých městech svá logistická centra a také zákaznickou klientelu. Tu nepředstavují pouze domácí obyvatelé, ale i nakupující z Německa a z Rakouska, což přímo souvisí se zakládáním podniků v pohraničních regionech, které nejsou pro usazování ostatních skupin typické. Úspěšnost této imigrantské ekonomiky se pak zrcadlí ve vysokém podílu Vietnamců vlastníkem živnostenské oprávnění, zatímco pro většinu ostatních početných imigrantských skupin je spíše charakteristická pozice zaměstnanců.

Vietnamská imigrantská ekonomika v současné době funguje jako relativně autonomní segment, který je nezávislý na obecném („majoritním“) trhu práce. Představuje tak jednu z

možných forem ekonomické integrace, která má dopad i na celkovou podobu začleňování Vietnamců v Česku. Překládaný text má tři roviny: nejdříve stručně představíme koncepci etnických a imigrantských ekonomik, tedy základní optiku, skrze kterou na téma (ekonomického) začleňování Vietnamců pohlízíme. Navíc je to perspektiva, která je smysluplně použitelná i v případě dalších imigrantských skupin (viz Nekorjak 2009; Čermáková, Nekorjak 2009). Jádrem textu se zabývá proměnami této ekonomiky v čase a okolnostmi, které stály u kořene jednotlivých změn. Třetí rovina se týká širších souvislostí migrace a začleňování Vietnamců, neboť tato ekonomika přináší některá rizika ale i řadu pozitiv. V každém případě ukážeme, že její podoba je spjatá se zdejšími podmínkami a že se v tomto smyslu nejedná o niku, která funguje sama pro sebe a odděleně od každodenního života v Česku. Odmítáme představu, že se jedná o záměrně budovanou strategii a o projev dobrovolné separace této skupiny od většinové společnosti.

Príspevek je založen na materiálech shromážděných v průběhu tří let. V rámci našich projektů jsme realizovali téměř 90 rozhovorů s vietnamskými podnikateli, s jejich zaměstnanci a dalšími aktéry.³⁹ S využitím kvalitativního metodologického přístupu a induktivní metody přinášíme výsledky, které nejsou a ani nemohou být reprezentativní pro celou populaci Vietnamců, ale zato ukazujeme podstatné dimenze zkoumaného problému a hlavní trendy, které se udály za několik předchozích dekad.

2. KONCEPCE ETNICKÝCH A IMIGRANTSKÝCH EKONOMIK

V našem výzkumu vycházíme především z prací Ivana Lighta (2005; Light, Gold 2000), který ve svých textech píše o *etnických ekonomikách* přistěhovaleckých skupin v USA.

Přibližně od sedmdesátých let se věnuje pozornost tomu, že mnohé imigrantské skupiny vytvářejí ekonomické strategie založené na etnických sítích, které překračují rodinné, sousedské či přátelské vazby i když tyto jsou jejich nejvlastnějším základem. Rozvětvené sítě jsou organizovány většinou okolo určitých ekonomických činností. Je běžné, že u početnějších přistěhovaleckých skupin nejsou typické strategie omezeny na jednu lokalitu (město), ale jsou sdíleny i v ostatních lokalitách. Existence etnických ekonomik se odráží mnohdy jak ve struktuře městského prostoru (například čínské, italské, korejské čtvrtě) tak i v povědomí obyčejných lidí jako typická povolání nebo podnikání typická pro určité etnické skupiny (například čínské prádelny, indické restaurace, mexické služby atd.). V zemích s bohatou etnickou skladbou lze pak hovořit i o určité etnické dělbě práce.

Samotné označení *etnická ekonomika* se objevilo až v osmdesátých letech a spolu s ním je používána i řada jiných (například etnické podnikání, imigrantské podnikání, etnická nika). V roce 2000 se Ivan Light spolu se Stevenem Goldem pokusili o syntézu všech používaných konceptů a termín etnická ekonomika použili jako zastřešující označení pro všechny ostatní. Nabídlí pak rozlišení dvou základních typů: *etnikem kontrolovaná ekonomika* (ethnic controlled economy) a *etnická vlastnická ekonomika* (ethnic ownership economy). Tradičně

---

³⁹ Další rozhovory jsme vedli se zaměstnanci živnostenského úřadu, pracovníky celní správy, České obchodní inspekce, Finančního úřadu, Úřadu práce a Cizinecké policie.

se velká pozornost věnuje tomu, že některé skupiny mají mnohem větší zastoupení podnikatelů nebo osob samostatně výdělečně činných, než je obvyklé uvnitř majoritní populace. To je důvod, proč se výzkum etnických ekonomik převážně soustředil a soustředí právě na podnikání. Označení etnická vlastnická ekonomika se vztahuje právě na tento typ strategií, tedy na zakládání firem nebo drobných živností a vytvoření interního etnického pracovního trhu. Etnikem kontrolovaná ekonomika naopak označuje fenomén utváření zaměstnaneckých nik v podnicích, které vlastní majoritní (či jiné) etnikum. V obou případech vlastní etnické sítě podporují přístup k podnikatelským či pracovním příležitostem. To je výhoda zejména u těch skupin, které se ocitají v okrajovém postavení. Proto se často na etnické ekonomiky pohlíží jako na důsledek znevýhodnění, nicméně takové pojetí je příliš úzké, protože etnickou ekonomiku mohou vytvářet i dobře zakotvené skupiny (viz například domorodí bílí obyvatelé afrického kontinentu). Další výhodou, kterou etnické ekonomiky skýtají, je vytváření důvěrně známého prostředí – jazykového i kulturního. To je výhodné zejména pro migranty, pro které je akomodace v novém, mnohdy ne zrovna přátelsky nakloněném prostředí, více či méně složitou zkušeností.

2.1. Imigrantská ekonomika

Česká republika, ale i další evropské státy, jsou v poněkud odlišné situaci než Spojené státy americké s dlouhou imigrantskou tradicí.⁴⁰ Ve spojených státech jde do značné míry o výzkum imigrantských skupin, které zde žijí několik generací. Naše situace je odlišná, neboť sledujeme strategie lidí, kteří většinou nemají české občanství a všichni prošli zkušeností migrace. Naše zkoumání se tudíž týká problému začleňování a ekonomických strategií migrantů, což je poněkud jiný problém než výzkumy začlenění post-imigrantských skupin, zakotvených ve Spojených státech již druhou či více generací. Tuto odlišnou perspektivu zvýznamňujeme právě použitím přívlastku *imigrantská ekonomika*. Hlavním důvodem zavedení tohoto pojmu je fakt, že chceme zdůraznit vznik této ekonomiky v kontextu migrace. Odkazujeme tak ke společně sdílené zkušenosti příchodu migrantů do relativně cizího prostředí a získávání obživy za ztížených podmínek postupného etablování v nové zemi. Je třeba brát v úvahu specifický kontext příchodu a tedy i hluboké životní změny, otázku omezených práv a jejich postupného nabývání.

Pojmem *vietnamská imigrantská ekonomika* tak v našem výzkumu označujeme soubor institucí a praktik, tedy sociální pole, které je organizováno okolo ekonomické reprodukce. Je primárně organizována vietnamskými občany, ale nelze jí vymezit jen na etnickém principu, protože na jejím chodu se podílí i občané jiných států, především čeští občané a občané Čínské lidové republiky.⁴¹ Stejně tak je i nemožné ji lokalizovat pouze na území České republiky, protože část transakcí probíhá transnacionálně. Je propojena s výrobou pro mezinárodní trh a s globálním transportem, na kterém se podílejí i jiné etnické skupiny, významná část klientů, jak už jsme zmínili, nejsou Čeští občané a navíc, část této ekonomiky je lokalizována v nadnárodních firmách zaměřených na globální trh.

⁴⁰ Na to upozorňují zejména nizozemští výzkumníci Rath a Kloosterman (2000).

⁴¹ Část pracovních míst je nabízena i českým občanům (typicky na pozicích prodavaček v kamenných obchodech). V těchto případech jde podle našich respondentů především o pronájem kulturního kapitálu – tedy znalosti českého jazyka.

3. VZNIK VIETNAMSKÉ IMIGRANTSKÉ EKONOMIKY V ČESKÉ REPUBLICE

Imigrace Vietnamců do Česka není pouze záležitostí poslední dekády dvacátého prvního století, ale má své kořeny sahající do poloviny století minulého. Přestože bylo migrační propojení mezi Vietnamem a Českou republikou motivováno ekonomickými hledisky, bylo také politickým aktem, institucionalizovaným v podobě mezivládních dohod mezi Československou socialistickou republikou a Vietnamem. Vietnam si od těchto pobytů sliboval rozvoj lidského kapitálu, který měl být po návratu migrantů zužitkován v domácím průmyslu. Státem organizovaná migrace začala probíhat od padesátých let a kulminovala v průběhu let sedmdesátých a osmdesátých. Za tu dobu přijely do tehdejšího Československa desetitisíce učňů, stážistů a praktikantů a jestliže šlo původně ze strany zdejšího režimu o politické gesto a rozvojovou pomoc, pak od 80. let lze hovořit i o oboustranné ekonomické výhodnosti, neboť s Vietnamci nakonec bylo kalkulováno i při plnění státního pětiletého plánu.

V rámci mezivládních dohod přijížděli do Československa nejprve děti/studenti. Prvních sto vietnamských dětí ve věku od 6 do 13 let přišlo do bývalého Československa v létě roku 1956. V roce 1967 pak přicestovalo dalších 2146 Vietnamců, většinou dělníků, kteří se připojili ke zde pobývajícím učňům, stážistům a studentům. V lednu 1973 pak přijela do Československa vietnamská vládní delegace vyjednat příchod dalších 10-12 tisíc vietnamských pracujících. V letech 1974, 1979 a 1980 byly postupně uzavírány smlouvy, na základě kterých do republiky přijelo velké množství učňů, studentů, stážistů a dělníků⁴². V 80. letech již byl systém výběru učňů a stážistů včetně výuky českého jazyka na rozdíl od předchozích let dobře organizovaný. V letech 1980 až 1983 zde pobývalo přibližně 30 tisíc Vietnamců.⁴³ Tento počet byl po dalších mezivládních dohodách postupně snižován. V roce 1985 zde bylo již pouze 19 350 osob a v roce 1990, kdy byly mezistátní smlouvy ukončeny, zde pobývalo přibližně 13 tisíc vietnamských občanů (Brouček 2003a, 2003b; Kocourek 2005; Ta Minh 2002).

Před rokem 1989 v bývalém Československu (ale i například v NDR), vznikly zaměstnanecké niky v určitých podnicích a odvětvích průmyslu, které odpovídají definici konceptu *etnikem kontrolované ekonomiky*. V podnicích byly ustaveny vietnamské pracovní kolektivy a určitý počet pracovních míst byl vyhrazen právě jim. Zvláštnost tohoto případu pochopitelně spočívá

---

⁴² V letech 1974-1977 přijelo 5069 vietnamských občanů, kteří působili převážně ve strojírenských profesích, v energetice a stavebnictví. Dalších 3500 vietnamských občanů přijelo v letech 1980-1983 (Trung Ta Minh, 2002).

⁴³ Mezivládní dohody byly od poloviny 80. let využívány jak vietnamskou, tak i československou stranou k vlastnímu prospěchu. Ze strany ČSSR šlo o využívání Vietnamců v neatraktivních oborech, v průmyslových podnicích „u pásu“ a hlavně o pomoc při plnění pětiletky. Naopak ve Vietnamu se v té době objevují možnosti zprostředkování cesty do ČSSR za úplatu, neboť migrace za prací je pro obyvatele země poničené válkou nepochybně lákavou šancí na vylepšení rodinných rozpočtů (s trvalým přesídlením žádná ze stran nepočítala). Vietnamští pracující využívali možnosti zasílat domů kontejnery s nedostatkovým zbožím, jako například mopedy a šicí stroje. Stojí za povšimnutí, že přes zdánlivou rozdílnost politických i ekonomických systémů, jsme byli svědky obdobného dění jako v západní Evropě. Na jedné straně nedostatek pracovní síly v průmyslu, která se částečně řešila dovozem migrantů, na straně druhé migranty vyhledávaná možnost dosáhnout na nepoměrně vyšší výdělek a zaslání remitencí. A ačkoliv se s usazováním těchto skupin nepočítalo, dnes je zřejmé, že spletitá realita života a nezamýšlených důsledků přinesly něco zcela jiného.

v tom, že se jednalo o státně organizovanou migraci a státem regulovanou ekonomickou etnickou niku v rámci socialistického hospodářství. Jednalo se tedy o politicky zorganizovanou etnickou ekonomiku. Část aktérů však začala vytvářet nový segment, který unikal státnímu dozoru (nebo jím byl trpěn), a který se organizoval okolo drobného prodeje elektroniky a oblečení, často šitého na ubytovnách. Poptávka po zboží, kterou nedokázal uspokojit nepružný socialistický trh, otevřela příležitosti pro neformální aktivitu migrantů a v jistém smyslu tím byla nastolena cesta k tomu, co se po roce 1989 stalo hlavní náplní podnikání Vietnamců v celém regionu, nejen v Česku.

4. SAMETOVÁ REVOLUCE A PRVNÍ TRANSFORMACE VIETNAMSKÉ IMIGRANTSKÉ EKONOMIKY

Původní plány obou zemí nikdy s usazováním Vietnamců nepočítaly. Když pominuly politické důvody udržování vzájemných hospodářských vztahů a zároveň se místní podniky dostaly do obtížné situace spojené s ekonomickou transformací, byly českou stranou na začátku devadesátých let minulého století vypovězeny mezistátní dohody, na jejichž základě zde Vietnamci pobývali. Po vypovězení nebo uplynutí dříve uzavřených kontraktů se tito migranti dostali do situace, kdy skončili legální důvody jejich pobytu, ale na druhou stranu stát neorganizoval žádný odsun. Část z nich se proto rozhodla v Česku zůstat a po rozpadu původní státem organizované etnické ekonomiky položili základy nové, tentokrát založené na podnikání. Podle zahraničních výzkumů (Waldinger et al. 2006) jsou imigranti více motivováni k nastartování vlastního podnikání než domácí populace, neboť je pro ně obtížnější získat status zaměstnance nebo takové povolání, které by nespočívalo v těžké či rutinní manuální práci. Nejde přitom jenom o otázku diskriminace či formálního znevýhodnění cizinců, které údajně chrání domácí pracovní trh. Je nutné vzít v úvahu i překážky, které mají „strukturální“ charakter a těžko je lze chápat jako záměrné znevýhodňování imigrantů. Jde například o znalost jazyka a o celkové sociální zakotvení (embeddedness) ve zdejší společnosti, tedy i o to, že migranti nejsou většinou zapojeni do sociálních sítí místních obyvatel. Tyto sítě sehrávají při hledání práce důležitou roli, neboť v nich kolují informace o volných místech či mohou tato místa přímo či nepřímo zprostředkovat (Granovetter 1973). Naši respondenti zmiňovali, že na počátku 90. let bylo téměř nemožné obdržet pracovní místo ve zdejších podnicích, protože řada z nich pracovala v odvětvích, která procházela útlumem. A navíc, z hlediska legalizace pobytu, v Česku dlouhodobě platí, že získání živnostenského listu je pro cizince snazší, než získání povolení k práci. Analýza podnikatelských strategií podle Waldingera et al (2006) ale nevystačí pouze s mapováním překážek. Jde celkově o takzvanou **strukturu příležitostí**, tedy i o to, jaké podnikatelské možnosti jsou migrantům dostupné. Většinou se jedná o méně zajímavé (opuštěné) nebo málo obsazené segmenty ekonomiky, které většinou nejsou příliš výnosné, zato vyžadují minimální počáteční investice. Samotná existence podnikatelských příležitostí ale nestačí, neboť aby mohly být využity, musí být aktéry nejdříve rozpoznány. A právě předchozí éra státem řízené migrace, jak už jsme zmínili, měla na pozdější vývoj podstatný vliv. Zkušenost s každodenním životem v Československu byla zdrojem informací o tom, jaké zboží je žádáno a prakticky byly základy porevolučního podnikání založeny už tenkrát ve formě šedé ekonomiky. Kontinuita je patrná i v tom, jaké

zboží bylo Vietnamci před a po roce 1989 prodáváno, přestože rozsah i organizace obchodu jsou nesrovnatelné.

Migranti tedy po roce 1989 rozvinuli zárodky druhého základního typu etnické ekonomiky, jenž nemohla být za předchozího režimu legálně provozována, neboť je založena na podnikání (ethnic ownership economy). Jsou v ní uplatňovány strategie, které jsou běžné i v zahraničí (například Light, Bernard, Kim 1999). Patří sem zejména vysoký podíl sebe-zaměstnávaných osob, zaměstnávání rodinných příslušníků a obchodování s laciným zbožím. Tyto znaky, a zejména ten poslední, odkazují k postavení na trhu, které lze charakterizovat jako okrajové. To však platí z perspektivy posledních let. Podobně, jako v případě ustavení prvního typu vietnamské imigrantské ekonomiky, i zde lze hovořit o výjimečné situaci, která není v zahraničí obvyklá (respektive není ve výzkumech zmiňována). Z dnešního pohledu není stánkový prodej či obecně prodej levného textilu příliš lákavou cestou ke zbohatnutí. Na počátku devadesátých let však byla situace odlišná. Nedostatek textilního zboží a elektroniky mohl být řešen dovozem, avšak slabá kupní síla obyvatel se spíše orientovala na levnější komodity. Vietnamští obchodníci byli v té době v historicky výjimečné situaci. Zboží, které mohli poskytnout i způsob jeho prodeje (na stáncích pod širým nebem) odpovídal jejich omezenému objemu ekonomického kapitálu, nicméně v té době konvenoval s poptávkou zákazníků i se široce akceptovanou (méně náročnou) kulturou prodeje. Za povšimnutí ale také stojí souhra okolností daleko přesahující kontext samotného Česka. Jde o rozvíjející se produkci Číny a Vietnamu a o fenomén vynořujících se nových trhů v postkomunistických ale i dalších zemích, a obecně o rozvoj globálních sítí a světové ekonomiky, které propojily tyto vynořující se trhy se vzdálenými místy nové produkce. Na základě popisu praktik našich respondentů je třeba ještě dodat, že produkce zboží a jeho transport do Evropy je zčásti organizován čínskými obchodníky. Do určité míry, kterou však na základě našich dat neumíme rekonstruovat, je vietnamská imigrantská ekonomika významně napojena nejen na produkční, ale i distribuční síť čínských podniků a obchodníků. Od počátku tedy funguje jako ekonomika se silným transnacionálním rozměrem.

Silný mezinárodní rozměr byl u rozvoje porevoluční vietnamské imigrantské ekonomiky patrný i v tom, že řada Vietnamců se po zhroucení organizované migrace v postkomunistických státech přemístila právě do Česka. Početná skupina Vietnamců přišla z bývalého východního Německa, kde vláda vybídla Vietnamce k odchodu ze země výměnou za finanční kompenzaci 3000 DM, které mohli být v Česku použity jako dostatečný počáteční investiční kapitál. Kromě Německa část Vietnamců přišla i ze Slovenska, Polska a z Maďarska.

5. ROZVOJ PODNIKÁNÍ A RŮST VIETNAMSKÉ IMIGRANTSKÉ EKONOMIKY

Období trvající zhruba do třetí čtvrtiny devadesátých let je ve vzpomínkách našich respondentů považováno za zlatou éru stánkového prodeje. To se odráží v růstu počtů nově příchozích migrantů z Vietnamu i v postupné diferenciaci jejich etnické ekonomiky. Úspěšné podnikání podnítilo příchod dalších imigrantů, kteří se do této ekonomiky zapojovali. Mezi našimi respondenty se jednalo o rodinné příslušníky a/nebo přátele, případně o migranty, kteří v Česku již pobývali a po návratu do Vietnamu se po čase rozhodli opět přicestovat do ČR.

Nově přichozí migranti buď zakládali vlastní podniky nebo se zapojovali do podnikání svých přátel a příbuzných. V tomto období tak probíhaly tři vzájemně provázané trendy:

- 1) Postupně se zvyšoval počet podniků, přičemž k inovacím strategií docházelo velmi pozvolna. I nově přichozí migranti se totiž většinou zabývali toutéž činností.
- 2) Postupně se v rámci této ekonomiky utvořil *interní etnický trh práce*, neboť podnikatelé potřebovali zabezpečit provoz svých rostoucích firem, což bez nových zaměstnanců nebylo prakticky možné.⁴⁴
- 3) Došlo i k rozvoji nových forem podnikání. Především se objevila „asijská bistra“ a dále se institucionalizovalo podnikání zaměřené na naplňování potřeb samotných vietnamských imigrantů. Šlo především o zprostředkovatelský a informační servis, o podnikání spojené s logistikou zboží, prodejny dovážených potravin pro vietnamské domácnosti.

Růst vietnamské etnické ekonomiky neprovázela pouze horizontální diferenciace typů podnikatelských aktivit, ale i postupná a dobře patrná diferenciace vertikální, tedy ustavení sociální struktury vietnamských imigrantů. V průběhu devadesátých let vznikala v České republice postupně skupina podnikatelů, kteří se stali vlastníky velkých firem či řetězců (např. Sportisimo – síť obchodů se sportovním oblečením, Panda – síť provozoven rychlého občerstvení, provozovatelé velkých tržnic). Střední třídu vietnamských podnikatelů tvoří ti, jenž jsou vlastníky většího počtu stánků a/nebo ti, jenž přesunuli své prodejny do kamenných budov. Specifickou a dobře situovanou skupinu tvoří tlumočníci a zprostředkovatelé („Dich Vu“), kteří tvoří most mezi migranty a českými úřady. Někdy se této činnosti věnují jako výhradnímu povolání, jiní spolu s podnikáním. Méně úspěšní migranti provozují jeden stánek nebo se stali zaměstnanci jiných podnikatelů, neboť sami podnikat nechtějí, nemají potřebný kapitál k jeho zahájení nebo zkrachovali. Každopádně ti migranti, kteří zde pobývali před rokem 1989 (a jejich rodinní příslušníci či blízcí přátelé) jsou v jiné situaci, než ti, kteří později do Česka přijížděli bez těchto kontaktů a zkušeností. První skupina migrantů je v prostředí ČR zakotvena déle a zejména ti, kteří absolvovali zdejší školy, ovládají i český jazyk.

6. KŘÍŽOVATKY

Po roce 2000 se zdejší vietnamská imigrantská ekonomika ocitla na několika křížovatkách a prošla dalšími změnami. Ta první souvisí s krizí podnikání, která se začala projevovat už kolem roku 2000 a která měla dva hlavní zdroje:

- 1) *Vnitřní konkurence* – pokračující imigrace a zvyšování počtu dalších a dalších prodejců napodobujících ty stejné obchodní strategie v důsledku znamenalo podstatné zosílení konkurence. Z výše uvedeného Grafu 1 je patrné, že již v průběhu devadesátých let se počet migrantů více než zdvojnásobil.

---

⁴⁴ To se však na struktuře uváděných účelů pobytů neodrazilo, neboť i ti migranti, kteří byli fakticky v postavení zaměstnanců vlastnili (a vlastní) živnostenská oprávnění.

- 2) **Vnější konkurence** – další zhoršení podmínek přinesly obchodní řetězce, které nabídly stejný sortimentem levných oděvů, navíc bez stigma „vietnamského zboží“.

Tyto tlaky se navíc potkaly s trendem postupného zvyšování kupní síly, jinak řečeno s poklesem poptávky po levném zboží s pověstí nízké kvality. V neposlední řadě ubylo zákazníků v pohraničních zónách. To je spojeno se zlomovým obdobím vstupu Česka do Evropské Unie. V jeho důsledku byly zrušeny bezcelní zóny, které lákaly značnou část německy hovořících zákazníků. Důsledkem poklesu poptávky bylo rušení obchodů a stěhování části migrantů z pohraničí do vnitrozemí.

Tyto okolnosti ale neznamenaly zpomalení či zastavení imigrace Vietnamců do Česka. Naopak, jejich počet kontinuálně stoupal. Skutečným důsledkem byla další diferenciacie této ekonomiky, neboť vzrostl tlak na hledání nových příležitostí. Následující kapitola shrnuje současný stav právě z hlediska typologie podnikatelských strategií.

7. ZÁKLADNÍ STRATEGIE PODNIKATELSKÉHO SEGMENTU VIETNAMSKÉ IMIGRANTSKÉ EKONOMIKY

Podnikatelský segment vietnamské imigrantské ekonomiky je v dnešní době diverzifikovaný, na rozdíl od počátečního období se ekonomické aktivity vietnamských podnikatelů v Česku zaměřují různými směry. Náš popis je založen na klasifikaci, kterou původně navrhli Kesteloot a Mistiaen (1997) pro podnikání tureckých přistěhovalců v Bruselu. Ta je založena na dvou dimenzích: na motivačních zdrojích k zahájení podnikání a na typu cílové skupiny zákazníků. Obě dimenze sledují dichotomii imigrantská skupina/většinová společnost a vnitřní či vnější podněty k nastartování podnikání. Klasifikace je založena na metodě ideálních analytických typů. Jsme si vědomi toho, že v komplexní sociální realitě jsou prezentované typy často navzájem provázané, takže klasifikace podnikatelských aktivit z hlediska spotřebitelů i z hlediska podnětů v realitě nefungují jako zcela diskrétní kategorie. Zároveň neuvádíme kompletní výčet všech forem podnikání, ale jen typické ilustrativní příklady. Dále upozorňujeme, že jsme se v našem výzkumu nezabývali aktivitami, které patří do sféry šedé či černé ekonomiky.

Tabulka 1: Klasifikace podnikatelských činností v rámci vietnamské imigrantské ekonomiky

Motivace k podnikání	Zaměření podnikání	
	<i>na vietnamskou imigrantskou skupinu</i>	<i>na přijímací společnost</i>
<i>pramenící zevnitř imigrantské skupiny</i>	provozovny s občerstvením pro stánkaře, prodej kulturně specifických potravin, sázkové kanceláře, půjčování peněz	provozovny s rychlým občerstvením (pro majoritu), stylové restaurace, výroba nudlů, výroba tou-fu
<i>pramenící z pobytu v přijímací společnosti</i>	zprostředkovatelské služby, překladatelství, prodej letenek, vydávání tiskovin	prodej textilu a obuvi, prodej drobné elektroniky a audio/video nosičů, prodej

Zdroj: Hofírek, Nekorjak 2009

- 1) Podnikání, které se orientuje na imigranty a zároveň vychází z jejich potřeb zahrnuje dva základní typy aktivit. První souvisí s udržováním kulturních zvyklostí, kam se řadí stravovací návyky (prodejny potravin, bistra pro Vietnamce), způsoby trávení volného času (karaoke bary, sázkové kanceláře) a péče o tělo (holičství). Druhý okruh aktivit souvisí s rozvinutým podnikáním, které potřebuje logistické zabezpečení, proto část podnikatelů operuje jako dodavatelé zboží, prodejci vybavení obchodů či bister.
- 2) Podnikání, které je zaměřeno na Vietnamce a které souvisí s migrací zahrnuje především služby poskytované v souvislosti s vybavováním dokumentů a s tlumočením. Jiný typ podnikání se zaměřuje na přemostování obou vzdálených zemí (prodej letenek, zprostředkování služeb mobilních operátorů).
- 3) Podnikání, které je orientováno na české zákazníky a je založeno na specifických kulturních zdrojích migrantů zahrnuje produkty oceňované i pro jejich exotičnost (to se týká především jídla, tedy podnikání v pohostinství). A nebo zahrnuje produkty, které tento nádech sice (už) nemají, ale imigranti jsou buď jejich dominantními nebo přinejmenším důležitými dodavateli (výroba sýru tou-fu).
- 4) Podnikání, které je orientováno na většinovou společnost a je motivováno jejími potřebami představuje nejdůležitější zdroj podnikatelských příležitostí Vietnamských imigrantů v Česku. Pokud by se migranti těmito aktivitami nezabývali, obsadil by tento segment trhu někdo jiný. Proto jsou vystaveni konkurenci podnikatelů i z jiných etnických skupin, včetně majoritní. Předchozí typy podnikání jsou víceméně založeny na jinakosti v širokém slova smyslu, což v tomto případě neplatí, a proto autoři tento typ podnikání označují za ekonomickou asimilaci. Tradičně se jedná o podnikání zaměřené na prodej oděvního zboží (a v minulosti rozšířený prodej elektroniky). V posledních letech se ve významných počtech objevují i drobné prodejny potravin s dlouhou otevírací dobou. V současné době funguje v České republice asi dva až tři tisíce těchto malých vietnamských obchodů. Jako zatím poslední, postupně se rozšiřující typ podnikání lze jmenovat zřizování kosmetických studií na úpravu nehtů.

Přes postupnou diferenciaci strategií stále platí, že nejrozšířenějším typem podnikání je obchodování s oděvním zbožím, které tak stále tvoří jádro vietnamské imigrantské ekonomiky. Podle Baileyho a Waldingera (1991) patří obecně obchodování s oděvním zbožím mezi nejběžnější podnikatelské aktivity přistěhovalců a lze jej považovat za paradigmatický příklad neboť jej lze nalézt v mnoha zemích a Česká republika není v tomto ohledu výjimkou. Migrace pozměňuje hodnotu individuálních zdrojů - ekonomického, sociálního a kulturního kapitálu - protože se mění kontext jejich uplatnitelnosti (podrobněji viz Nekorjak 2009). Souvisí to s obecnými rozdíly mezi jednotlivými zeměmi (například se vzdělávacím systémem, s odlišností jazyků), s legislativou přijímající země (ta na občany z třetích zemí uvaluje řadu omezení) a s postoji domácích obyvatel. Imigranti jsou odkázáni na poněkud jinou strukturu příležitostí, než kdyby byli rodilými obyvateli. Příležitosti imigrantů při

podnikání jsou dále ovlivněny ještě kombinací dvou okolností: vyšší vstupního kapitálu potřebného k zahájení podnikání a problematického přístupu imigrantů k půjčkám finančních institucí. Kombinace všech zmíněných vlivů v důsledku znamená, že se přistěhovalci se slabým ekonomickým kapitálem chápou příležitostí, které jsou provozně méně náročné a nevyžadují vysoké počáteční investice⁴⁵. Obchodování s oděvním zbožím je právě činností technicky a znalostně relativně nenáročnou. K nákupu a prodeji zboží není třeba žádné speciální kvalifikace a ani vydání živnostenského listu pro tuto činnost není vázáno na kvalifikační předpoklady. Atraktivita prodeje oděvního zboží navíc souvisí také s výhodami odvozenými od jeho vlastností, jako jsou snadná skladovatelnost, manipulovatelnost a neomezená doba spotřeby.

8. OPĚTOVNÉ USTAVENÍ VIETNSKÝCH ZAMĚSTNANECKÝCH NIK NA OBECNÉM PRACOVNÍM TRHU

Výrazné změny, které probíhaly po roce 2000 a zejména v období před a po vstupu Česka do Evropské Unie nakonec vyvrcholily vznikem druhého segmentu zdejší vietnamské imigrantské ekonomiky a to v podobě znovustavení etnických zaměstnaneckých nik. Vznik této etnikem kontrolované ekonomiky se však od té, která zde existovala před rokem 1989, liší především v tom, že nejde o ekonomiku provozovanou státem, ale migranty. Narozdíl od podnikatelského segmentu, který jsme popsali výše, je tento mnohem méně diferencovaný, což však může souviset s jeho krátkým trváním. V současné podobě ale nenabízí migrantům příliš dobrou perspektivu z hlediska nabízených výdělků. Navíc - i přes známé kontroverze spojené s obchodováním Vietnamských podnikatelů (pašování zboží, falšování ochranných známek, daňové úniky) – soudíme, že je tato ekonomika v současné podobě z hlediska začleňování migrantů poměrně riziková (viz dále) a v neposlední řadě se zdá, že je málo stabilní. Následující graf zobrazuje skokový nárůst počtu Vietnamců registrovaných v zaměstnaneckých pozicích v kontextu posledních let.⁴⁶

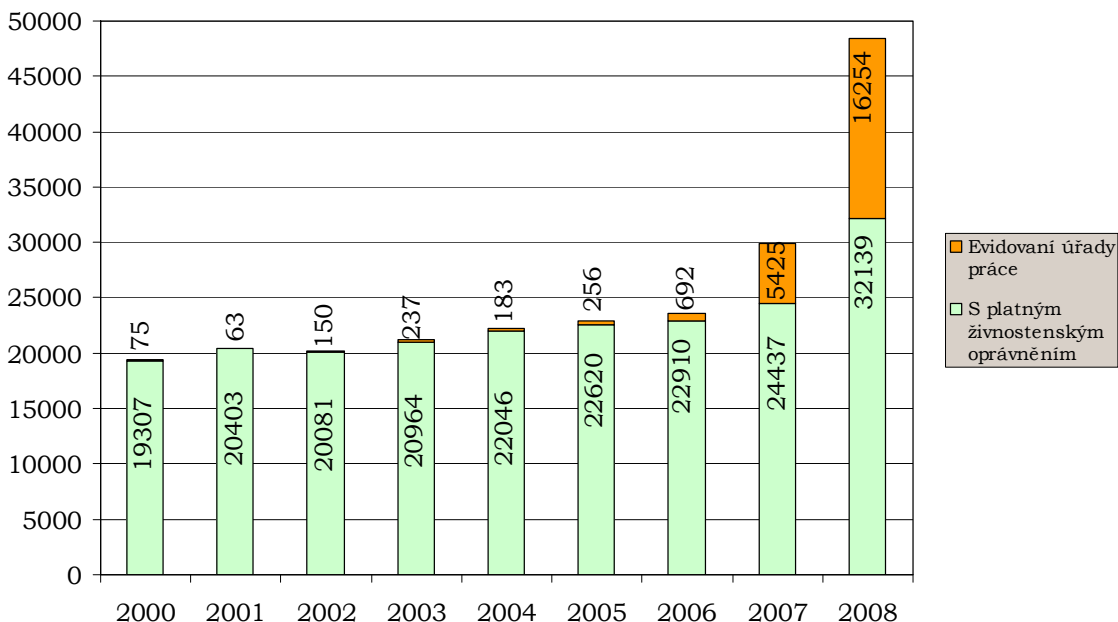
⁴⁵ Jak uvádí Min a Bozorgmehr, znevýhodnění na trhu práce vede členy etnické menšiny obecně k sebe-zaměstnávání, ovšem pouze ti její příslušníci, kteří jsou nositeli jistých dispozic a výhod (jako například schopnost shromáždit kapitál) mohou úspěšně vstoupit do malého podnikání. Ti příslušníci menšin, kteří tyto kulturní zdroje nemají, pak hledají prostor pro sebe-zaměstnání v pokoutném prodeji či v neregulérním podnikání (Min, Bozorgmehr 2003; Scheinost et al. 2004; Cejp et al. 2004).

⁴⁶ Enormní růst zaměstnanců lze přisoudit právě na vrub agenturnímu zaměstnávání, přestože údaje zveřejňované Českým statistickým úřadem přesné členění neukazují.

Graf 3: Vývoj zaměstnanosti Vietnamců v letech 2000-2008

Celková zaměstnanost Vietnamců v ČR v letech 2000 - 2008

(Zdroj: ČSÚ)

Zdroj: ČSÚ

Po tomto strmém růstu však následoval obdobně strmý propad. Právě imploze, kterou popíšeme dále, přinesla Vietnamským imigrantům v Česku doposud nejvíce těžkostí.

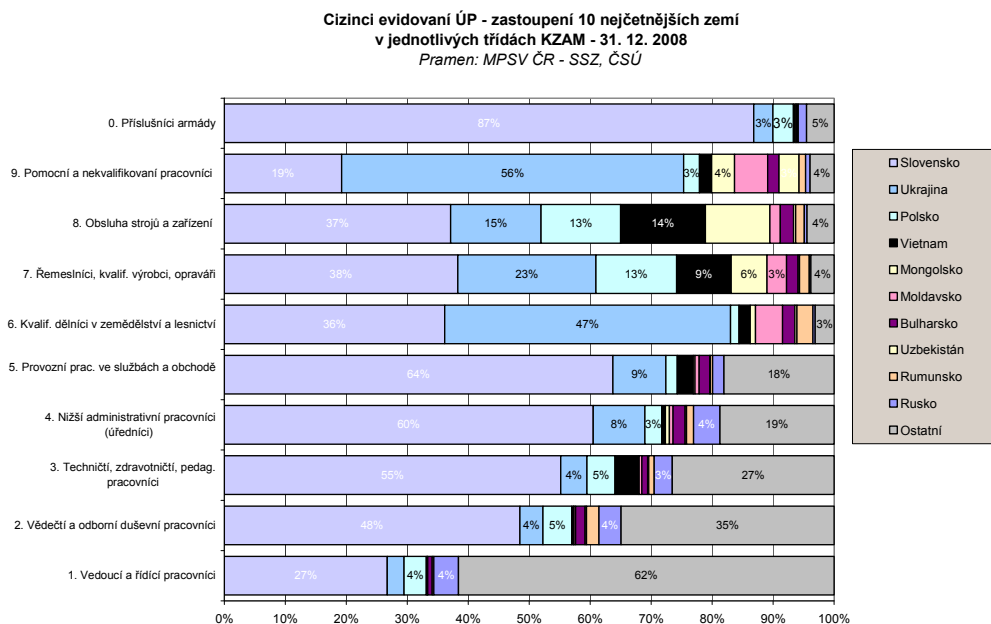
Podle Pioreho (1979) teorie duálního pracovního trhu se v každé ekonomice objevují pracovní místa v takzvaném sekundárním sektoru – pozice, které jsou charakterizovány krátkodobými pracovními poměry, nízkou šancí na povýšení. Jde především o pozice s požadavky na nekvalifikovanou nebo nízko-kvalifikovanou pracovní sílu. Jsou to často pozice, o které z pochopitelných důvodů není příliš velký zájem, a proto jsou do značné míry k dispozici právě migrantům. Podobný fenomén je možno sledovat i v Česku. Zejména po roce 2000 česká ekonomika rostla a rostla i poptávka po zahraničních pracovních silách (viz také Hofírek, Nekoják 2008). Přitom významnou část této poptávky představovali státními pobídkami vytvořené výrobní provozy nadnárodních společností.

Zákoník práce z roku 2004 nově otevřel možnost takzvaného agenturního zaměstnávání včetně zaměstnávání cizinců. Zhruba od roku 2006/2007 začaly agentury zřizované Vietnamci (případně společné podniky vietnamských a českých občanů) přivážet z Vietnamu nové

pracovníky. Kromě nich začali být agenturami nabíráni i Vietnamci žijící v Česku, kteří v důsledku krize podnikání s textilem ztratili práci nebo skončili s obchodováním. Následující graf ukazuje, že většina zaměstnanců (a drtivá většina z nich bude agenturních) směřuje na manuální pracovní pozice v průmyslu.

Graf 4: Cizinci evidovaní úřady práce – 10 nejčastěji zastoupených zemí podle KZAM (31.12.2008)

Zdroj: ČSÚ

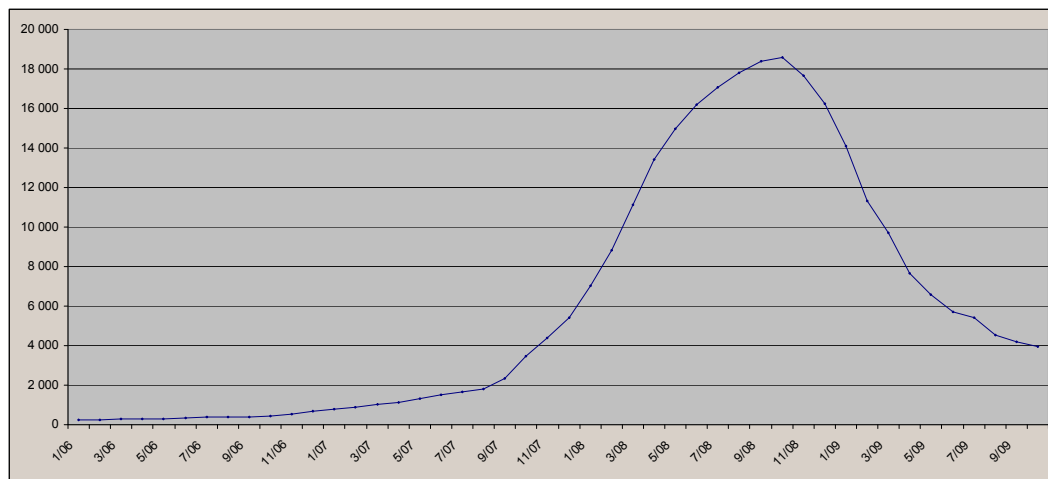
Tento typ zaměstnávání však sebou přináší problémy, které zprvu nebyly zřetelné a v plné síle se projeví teprve později. Základním problémem pro Vietnamské pracovníky, byla obrovská výše potřebných finančních prostředků. Náklady na cestu do Česka se pohybují v rozmezí 5-13 tisíc amerických dolarů. Pro představu – jedná se o výdělek, který by si bez jakýchkoliv výdajů vietnamský dělník spořil zhruba dvanáct let (roční mzda ve Vietnamu je přibližně 720 USD). Na takovéto náklady se skládá i široké příbuzenstvo a je běžné, že se rodiny značně zadluží zástavou nemovitostí (domů, polí). Dalším problémem je nedostatečná informovanost migrantů o skutečné ekonomické situaci v Česku včetně reálné úrovně životních nákladů. Zájemci o práci mívají přehnaná očekávání o rychlosti splacení dluhu a o možném výdělku. Tyto informace jsou totiž agenturami mnohdy cíleně zkreslovány. Dělníci očekávají práci okolo 10 hodin denně včetně víkendů a slibovaný výdělek kolem 1000 USD za měsíc, realita je však poněkud jiná. Většinou nemohou kvůli zákonům pracovat výrazně přesčas a musí ze svého platu odvádět určitou část peněz na zaplacení ubytování a stravy. Podobně je tomu i s informacemi o typu a náročnosti vykonávané práce.

Z hlediska sociální pozice představují agenturní zaměstnanci nejhůře situovanou vrstvu zdejších Vietnamců. Týká se to zejména těch, kteří v posledních letech přicházejí jako noví imigranti bez zázemí v Česku. Nepřijíždějí skrze síť příbuzných či známých, jejich migrace je organizována agenturami. Znalost jazyka i místního prostředí je na počátku nulová a nemají ani kontakty do společenství déle usazených krajanů.

8. GLOBÁLNÍ HOSPODÁŘSKÁ RECESE

Probíhající hospodářská krize má ve vietnamské imigrantské ekonomice rozdílné důsledky pro oba její základní segmenty. Pro podnikatelský sektor krize přináší riziko snížení příjmů, ale zatím nic nenasvědčuje tomu, že by se začal hroutit. Počet vydaných živnostenských povolení zůstává stabilní - respektive mírně narostl, přibližně o 3000 registrací. Naopak etnické niky agenturních zaměstnanců procházejí výrazným smrštěním. Na konci roku 2008 bylo v Česku registrováno přes šestnáct tisíc zaměstnaných Vietnamců, o rok později to bylo už jen 3600 osob. Následující graf vizuálně prezentuje dramatický růst i pokles celého segmentu zaměstnanců - mezi říjnem 2008 a říjnem 2009 byl zaznamenán poklesl o 79 %.

Graf 5: Vývoj počtu Vietnamců evidovaných ÚP - měsíční počty 31.1.2006 - 31.10.2009

Zdroj: ČSÚ

Firmy se snaží udržet si své kmenové zaměstnance a jako první při propouštění přicházejí na řadu právě agenturní dělníci. Ztrátou svého zaměstnání zároveň přicházejí nejen o střechu nad hlavou a o příjem, ale i o legalitu pobytu. Pro zadlužené migranty to znamená skutečnou katastrofu, protože jsou zde příliš krátkou dobu na to, aby se svých dluhů již zbavili. Ti, kteří se nechtějí vrátit domů, proto volí různé cesty k tomu, aby v Česku mohli i nadále zůstat. Mění typ víza na podnikatelské, nebo hledají práci v šedé ekonomice. Nedostatek pracovních příležitostí některé propuštěné migranty vede k tomu, že pracují pouze za stravu a ubytování u

vietnamských podnikatelů, kteří jim takto poskytují v dobré vůli čas na to, aby nemuseli ihned vycestovat. Část Vietnamců se dokonce obrací na své rodiny a tak peníze putují opačným směrem, než původně zamýšleli - do Česka namísto do Vietnamu.

Podle statistik ministerstva vnitra využilo program dobrovolných návratů jen zlomek Vietnamců. V daleko větším počtu případů byl využit agenturními pracovníky z Mongolska, kteří se ocitli v obdobné situaci. Domníváme se, že to souvisí právě s tím, že zde existuje silný segment vlastnické ekonomiky, která část propuštěných Vietnamců absorbovala, byť pravděpodobně namnoze v postavení ilegálních migrantů. Přesnější informace však k dispozici nemáme, neboť hlavní část našeho výzkumu skončila v polovině roku 2008. Předpokládáme však, že snazší zapojení do jejich struktur se týká těch migrantů, kteří tento segment vlastnické ekonomiky dříve opustili a nastoupili do továren, neboť mohou využít již dříve vybudovaných kontaktů i znalostí.

9. SHRNUTÍ

První forma vietnamské imigrantské ekonomiky na území Česka vznikla v podobě zaměstnaneckých nik, tedy toho, co odpovídá definici etnikem kontrolované ekonomiky (Light, Gold 2000). Jejím specifikem je, že byla ustavena na základě politického rozhodnutí obou totalitních států a na základě mezinárodních smluv bylo stanovenému počtu Vietnamců vyhrazeno obsazování zaměstnaneckých pozic v českých podnicích. Revoluce v roce 1989 znamenala první zlom, neboť došlo k zániku těchto zaměstnaneckých (státem kontrolovaných) etnických nik. Vietnamci – tedy ta část, která zde zůstala případně se sem přemístili z okolních zemí - na tyto změny reagovali tak, že se přeorientovali na podnikání. Existence předlistopadové migrace měla na další vývoj podstatný vliv, neboť uplatňované podnikatelské strategie byly založeny na znalosti poptávky spotřebitelů a navazovaly na neformální drobné obchodování z předrevolučního období.

Zatímco na začátku 90. let Vietnamci podnikali téměř výhradně s oděvním zbožím a drobnou elektronikou, dnes je paleta podnikatelských aktivit vietnamských imigrantů značně pestrá. Končí také éra stánkařů a příhraničních tržnic, obchodování se přesunuje do vnitrozemí a do kamenných obchodů. Objevují se nové typy podnikatelských aktivit, ale ty nejdůležitější jsou stále orientovány především na poptávku domácí populace. Proto hlasy, obávající se přílišné izolovanosti a uzavřenosti Vietnamců imigrantů, nejsou tak úplně na místě. Paralela s uzavřenými asijskými (především čínskými a korejskými) městskými enklávami ve Spojených státech je značně nepřesná, neboť život vietnamských imigrantů a jejich ekonomika jsou spjaté s životem majoritní populace více, než by se mohlo na první pohled zdát. Navíc, i přes značnou provázanost celé vietnamské imigrantské ekonomiky, doposud žádné rozsáhlé **rezidenční** enklávy, které jsou typické pro zmíněné etnické skupiny, zatím nevznikly.

Po roce 2007 byl založen i druhý segment vietnamské imigrantské ekonomiky odpovídající typově konceptu zaměstnaneckých nik (etnikem kontrolovaná ekonomika) v rámci obecného pracovního trhu. Po rychlé expanzi počtu dovezených pracovníků došlo v důsledku celosvětové hospodářské krize k masivnímu propouštění. V kombinaci se zadlužením části migrantů to přineslo řadu těžkostí, jejichž důsledky dnes ještě není možné jednoznačně

zhodnotit. Pravděpodobně však se ztrátou práce narostl počet lidí bez platných dokumentů, kteří jsou zaměstnáni v šedé ekonomice.

Je patrné, že existence imigrantské ekonomiky může podporovat růst počtu přistěhovalců. Podnikatelský segment postupně vytvářel nové příležitosti a to jak obchodnické tak i zaměstnanecké v rámci interního etnického pracovního trhu.⁴⁷ Růst počtu imigrantů byl také provázen viditelnou sociální diferenciací. Na špici stojí úspěšní velkopodnikatelé, střední třídu tvoří drobní obchodníci a poskytovatelé služeb, méně výhodné pozice zaujímají řadoví zaměstnanci obchodníků a v dnešní době i někteří stánkaři. Nejhůře situovaní jsou však dovezení zaměstnanci pracovních agentur, respektive ti, kteří o práci přišli a pracují načerno. Obecně platí, že ti Vietnamci, kteří zde pobývali již před rokem 1989 mají lepší postavení než ti, kteří do Česka přicestovali později. Připomeňme, že část z nich navíc prošla studijními programy zdejšího školství, včetně terciálního vzdělávání. Pokud jsme se těmito lidmi setkali, pak vždy jako s úspěšnými podnikateli. Další osu sociální integrace představují děti. To znamená, že řada Vietnamců je v české společnosti zakotvena i skrze své potomky – ostatně platí, že ze všech imigrantských skupin se nejvíce dětí rodí právě Vietnamcům. To mimo jiné znamená, že další posuny ve fungování této ekonomiky mohou v dohledné době souviset s nástupem druhé generace na pracovní trh. Je vůbec otázkou, jestli převezmou podnikání svých rodičů nebo se spíše vydají jinou cestou.

LITERATURA

Alexander, Jeffrey C. (2006a), „Promýšlení „způsobů začlenění“: asimilace, napojování a multikulturalismus jako varianty občanské participace“, (in Radim Marada - Ed., *Etnická různost a občanská jednota*,), Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury. pp.49-71.

Bailey, Thomas and Roger Waldinger (1991), „Primary, Secondary, and Enclave Labour Market: A Training System Approach“, *American Sociological Review*, Vol. 56, No. 4, pp.432-445.

Brouček, Stanislav (2003a), Aktuální problémy adaptace vietnamského etnika v ČR, Praha: Etnologický ústav AV ČR.

Brouček, Stanislav (2003b), Český pohled na Vietnamce, Praha: Etnologický ústav AV ČR.

Granovetter, Mark (1974), „The Strength of Weak Ties“, *American Journal of Sociology*, Vol. 78, No. 6, pp.1360-1380.

Hofírek, Ondřej and Michal Nekorjak (2008), „Motivations for Employers to Take on Immigrants“, *Fórum sociální politiky*, Vol. 2008, No. Special, pp.26-31.

Hofírek, Ondřej and Michal Nekorjak, (2009), „Vietnamští imigranti v českých velkoměstech - integrace přistěhovalců z Vietnamu“, (in Miroslava Rákoczyová and Robert Trbola – Eds., *Sociální integrace přistěhovalců v České republice*,), Praha : SLON, pp.160-197.

---

⁴⁷ Přitom je třeba zmínit, že část pracovních pozic Vietnamci nabízejí i českým občanům. Jedná se především o místa prodávačů/prodavaček, ale můžeme sem započítat i „tety na hlídání“, které se starají o Vietnamské děti.

- Kocourek, Jiří (2005), „Vietnamci v ČR“, *Socioweb*, Vol. 5, <http://www.socioweb.cz/index.php?disp=temata&shw=199&lst=108> [Accessed 20.12.2009]
- Kocourek, Jiří (2006), „Vietnamci v českých knihovnách?“, <http://www.rozmanitost.cz/multikulturni-knihovnictvi.shtml?x=1755888> [Accessed 20.12.2009]
- Krebs, Michal and Eva Pechová (2008), Zpráva z projektu: vietnamští dělníci a dělnice v českých továrnách, Praha: LaStrada.
- Light, Ivan (2005), “The Ethnic Economy”, (in Neil Joseph Smelser and Richard Swedberg - Eds., *The Handbook of Economic Sociology*,), New York: Russel Sage Foundation, pp. 650-677.
- Light, Ivan, Richard Bernard and Rebecca Kim (1999), “Immigrant Incorporation in the Garment Industry of Los Angeles”, *International Migration Review*, Vol. 33, No.1, pp.5-25.
- Light, Ivan and Stephen Gold (2000), *Ethnic Economies*, New York: Academic Press.
- Nekorjak, Michal (2006), „Klientský systém a ukrajinská pracovní migrace do České republiky“, *Sociální studia*, Vol. 1, pp.89–109.
- Nekorjak, Michal (2009), *Mezisvěty: organizované zaměstnávání migrantů z Ukrajiny v České republice* (disertační práce), Brno: Fakulta sociálních studií.
- Pieterse, Jan Nederveen (2003), „Social capital and migration: Beyond ethnic economies“, *Ethnicities* <http://etn.sagepub.com/cgi/content/abstract/3/1/29> [Accessed 20.12.2009]
- Piore, Michael, J (1979), *Birds of Passage: Migrant Labor and Industrial Societies*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Rath, Jan and Robert Kloosterman (2000), „Outsiders’ Bussiness: A Critical Review of Research on Immigrant Entrepreneurship“, *International Migration Review*, Vol. 34, No.3, pp.657-681.
- Ta Minh, Trung (2002), *Podnikání a život Vietnamců v Chebu* (bakalářská práce), Cheb: Ekonomická fakulta Západočeské univerzity v Plzni.
- Waldinger, Roger, Howard Aldrich and Robin Ward et al (2006), *Ethnic Entrepreneurs: Immigrant Business in Industrial Societies*, London: Sage.
- Novinky.cz (2010), *V Česku fungují dva až tři tisíce vietnamských večerek*, <http://www.novinky.cz/ekonomika/191047-v-cesku-funguji-dva-az-tri-tisice-vietnamskych-vecerek.html> [Accessed 3.2.2010]
- Waldinger, Roger, Howard Aldrich and Robin Ward (2006), „Opportunities, Group Characteristics, and Strategies“, (in Roger Waldinger, Howard Aldrich and Robin Ward et al. – Eds., *Ethnic Entrepreneurs: Immigrant Business in Industrial Societies*,) ,London: Sage, pp.13-48